Izmaiņas Latvijas sociālo pakalpojumu sistēmā:

- **Ārpusģimenes aprūpē esošajiem bērniem** ģimeniska vide
- **Bērniem ar funkcionāliem traucējumiem** aprūpe un rehabilitācija tuvāk mājām
- **Pieaugušajiem ar garīga rakstura traucējumiem** iespēja dzīvot patstāvīgi un strādāt sev piemērotu darbu

Sabiedrībā balstīti pakalpojumi un deinstitucionalizācija

Pēdējos gados ES ir notikušas būtiskas izmaiņas personu ar invaliditāti tiesību aizsardzības jomā. Nozīmīgs pagrieziena punkts ir bijusi ANO Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām pieņemšana un ratifikācija, tai skaitā Latvijā. Konvencija iezīmē pamatprincipu maiņu izpratnē par invaliditāti no medicīniskās pieejas uz sociālo. Līdz ar to par invaliditātes galveno iemeslu vairs netiek uzskatīts veselības stāvoklis, bet sekas, kas radušās cilvēka funkcionālajiem traucējumiem mijiedarbojoties ar šķēršļiem, ko radījusi sabiedrība.

Iespēja bērniem izaugt ģimenē, bet pieaugušajiem dzīvot kur un ar ko kopā vēlas, un piedalīties sabiedrības dzīvē un pieņemt lēmumus par savu dzīvi, ir lietas, kuras lielākā daļa cilvēku uzskata ar pašsaprotamām. Tomēr cilvēkiem ar invaliditāti šādas iespējas nereti ir ierobežotas, un tieši to nodrošināšanu paredz ANO Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām 19. pants, kas nosaka tiesības uz neatkarīgu dzīvi. Deinstitucionalizācijas process, veidojot sabiedrībā balstītos pakalpojumus paralēli ar uzlabojumiem izglītības, veselības aprūpes un nodarbinātības pieejamībā, nodrošina konvencijas 19. pantā noteikto pamatprincipu ievērošanu.

Deinstitucionalizācija ir vērsta uz neatkarīgas dzīves veicināšanu un sabiedrības radīto šķēršļu mazināšanu cilvēku ar invaliditāti pašnoteikšanās, līdzdalības un iekļaušanas iespējām. Līdz ar to personām ar invaliditāti ir jānodrošina iespēja vadīt un izvēlēties savu dzīvesveidu un dzīvesvietu, piekļuve pakalpojumiem, ko izmanto pārējā sabiedrība, un individuāls atbalsts, ja tāds ir nepieciešams, bet bērniem – iespēja izaugt ģimenē.

Labklājības ministrija sadarbībā ar Latvijas plānošanas reģioniem (Latgales, Kurzemes, Vidzemes, Zemgales un Rīgas), izmantojot ES fondu līdzekļu atbalstu, līdz 2022. gada beigām Latvijā īstenos deinstitucionalizācijas projektu.

Tā ietvaros institucionālās aprūpes formas – lielie ilgstošas sociālās aprūpes centri – tiks aizstātas ar sabiedrībā balstītiem pakalpojumiem un ģimeniskai videi pietuvinātiem pakalpojumiem.

Projektam ir trīs galvenie mērķi:

1) rūpēties, lai pieaugušie cilvēki ar garīga rakstura traucējumiem, kas var dzīvot patstāvīgi, nenonāktu ilgstošās aprūpes centros, savukārt tie, kas jau dzīvo aprūpes centros, varētu uzsākt neatkarīgu dzīvi ārpus tiem;

2) ārpusģimenes aprūpē esošiem bērniem nodrošināt iespēja augt ģimeniskā vai tai pietuvinātā vidē;

3) bērniem ar funkcionāliem traucējumiem piedāvāt aprūpes un rehabilitācijas pakalpojumus pašvaldībās, tā palīdzot gan bērniem, gan viņu likumiskajiem pārstāvjiem vai audžuģimenei.

Kā radīt ģimenisku vidi visiem bērniem, kas palikuši bez vecāku aprūpes

Kāpēc nepieciešamas izmaiņas:

Katram bērnam ir vajadzīga ģimene. Tikai ģimenē bērns var saņemt patiešām individuālu mīlestību, uzmanību un audzināšanu. Ģimenē bērns iemācās, kas ir mājas, kā rūpēties par sevi un par citiem un kā pēc tam veidot pašam savu ģimeni.

Neskaitāmi pētījumi pierādījuši, ka dzīve institūcijā jeb bērnu aprūpes centrā negatīvi ietekmē gan bērna garīgo, gan fizisko attīstību. Apzinoties institūciju postošo ietekmi uz bērnu un viņa iespējām dzīvot laimīgu dzīvi, ANO Bērnu tiesību konvencija paredz primāri katram ārpusģimenes aprūpē esošam bērnam nodrošināt augšanu ģimeniskā vai tai pietuvinātā vidē.

Kas tiks darīts:

Projekta laikā bērniem, kas palikuši bez vecāku aprūpes, tiks meklētas jaunas ģimenes - adopcija, aizbildņi, audžuģimenes. Šīm ģimenēm tiks palielināts arī valsts finansiālais atbalsts.

Savukārt esošo lielo bērnu aprūpes centru vietā pašvaldības, izmantojot ES fondu līdzekļus, bērniem varēs radīt mazākas, ģimeniskai videi pietuvinātas mājas, kur vienā mājā nedzīvo vairāk par astoņiem

bērniem (līdzīgi kā, piemēram, SOS bērnu ciemats). Vēl viens iespējamais risinājums būs tā dēvētās specializētās audžuģimenes, kam dzīve ar bērniem vienlaikus ir arī darbs. Savukārt jauniešiem, kas drīz sasniegs pilngadību un kuriem ir grūti iekļauties jaunā ģimenē, tiks veidotas īpašas nelielas jauniešu mājas.

Tādējādi arī bērni, kas nesen zaudējuši vecākus vai kuriem nav izdevies atrast jaunu ģimeni, dzīvos vidē, kas ir līdzīga īstai ģimenei un ļauj saņemt to individuālo attieksmi, kas ir vajadzīga bērna attīstībai un laimīgai dzīvei.

Kā palīdzēt bērniem ar funkcionāliem traucējumiem

Kāpēc nepieciešamas izmaiņas:

Ģimenei, kur aug bērns ar smagu invaliditāti, sava dzīve jāpārkārto, lai palīdzētu bērnam. Viens no vecākiem bieži ir spiests pamest darbu, lai pieskatītu bērnu. Savukārt pašam bērnam nereti ir maz iespēju mēģināt mācīties iekļauties sabiedrībā.

Kas tiks darīts:

Lai palīdzētu gan bērniem, gan viņu vecākiem, Labklājības ministrija kopā ar visiem plānošanas reģioniem, izmantojot ES fondu atbalstu, radīs

jaunus bērniem nepieciešamos sociālās rehabilitācijas un aprūpes pakalpojumus. Tādējādi vecākiem nebūs jāpamet darbs, bet bērni varēs atbilstoši savam veselības stāvoklim mācīties dzīvot sabiedrībā. Tāpat ģimenēm būs pieejams atelpas brīža pakalpojums – 30 dienas gadā, kad par bērnu pilnībā un bez maksas parūpēsies pašvaldības speciālisti.

Kas notiek, ja bērns ar funkcionāliem traucējumiem dzīvo sociālās aprūpes centrā:

Daudz bērnu ar smagiem funkcionāliem traucējumiem Latvijā dzīvo sociālās aprūpes centros. Tomēr arī šiem bērniem ir nepieciešamas individuālās rūpes un ģimeniska vide, lai pēc iespējas mazinātu negatīvo ietekmi, ko uz bērna attīstību atstāj veselības traucējumi.

Jaunie pakalpojumi ļautu atgriezties ģimenēs tiem bērniem, kuru vecāki līdz šim nav varējuši savu īpašo bērnu aprūpēt paši.

Savukārt tiem bērniem, kam nav vecāku, gluži tāpat kā veselajiem bērniem, tiks meklētas jaunas ģimenes vai tiks radītas mazākas, ģimenei līdzīgas mājas, kur vienā mājā nedzīvo vairāk par astoņiem bērniem (līdzīgi kā, piemēram, SOS bērnu ciemats). Tāpat ir paredzēts arī šiem bērniem veidot profesionālās audžuģimenes, kam dzīve ar bērniem vienlaikus ir arī darbs.

Kā ļaut pieaugušajiem ar garīga rakstura traucējumiem dzīvot patstāvīgu un pilnvērtīgu dzīvi

Kāpēc nepieciešamas izmaiņas:

Vairums cilvēku ar garīga rakstura traucējumiem Latvijā dzīvo paši. Tomēr daudzi cilvēki, kuri ar nelielu atbalstu varētu dzīvot paši, ir nonākuši ilgstošas sociālās aprūpes institūcijā un zaudējuši kontroli pār savu dzīvi.

ANO Konvencijā par personu ar invaliditāti tiesībām noteikts, ka visām personām ar invaliditāti ir vienlīdzīgas tiesības dzīvot sabiedrībā ar tādu pašu izvēles brīvību kā citiem cilvēkiem.

Kas tiks darīts:

Projekts palīdz cilvēkiem, kuru veselības stāvoklis to atļauj, izvēlēties uzsākt patstāvīgu dzīvi sabiedrībā un strādāt sev piemērotu darbu. Tikt gala ar ikdienas grūtākajiem uzdevumiem šiem cilvēkiem palīdzēs īpaši apmācīti sociālie mentori un atbalsta personas. Pašvaldības varēs veidot sociālos pakalpojumus – grupu dzīvokļus vai mājas, dienas aprūpes centrus, specializētās darbnīcas u.c. Savukārt uzņēmēji, kas izvēlēsies šos cilvēkus pieņemt darbā vai veidot sociālo uzņēmējdarbību, varēs saņemt atbalstu.

Uzsākt dzīvi ārpus sociālās aprūpes centra būs cilvēka paša izvēle. Tomēr jaunie pakalpojumi būs

svarīgi ne vien šodien, bet arī raugoties nākotnē – šodienas bērni, kam ir garīga rakstura traucējumi, pieaugs un meklēs savu vietu sabiedrībā.

Savukārt cilvēkiem, kam veselības stāvokļa dēļ nepieciešama institucionāla aprūpe, šāda iespēja tiks saglabāta.

Kas darāms, lai īstenotu izvirzītos mērķus

1) ES ir piešķīrusi finansējumu deinstitucionalizācijas procesa īstenošanai

2) Latvija ir radījusi nepieciešamo normatīvo ietvaru (15.06.2015. MK noteikumi Nr. 313: http://likumi.lv/ta/id/274957)

3) Projekti deinstitucionalizācijas īstenošanai tiek īstenoti visos Latvijas reģionos un tajos piedalās 111 pašvaldības.

4) Šobrīd pašvaldību sociālajiem dienestiem ir jāapzina cilvēku (gan bērnu, gan pieaugušo ar garīga rakstura traucējumiem) skaits.

   Dažādi speciālisti izvērtēs katra cilvēka individuālās vajadzības un izstrādās individuālo atbalsta plānu. Cilvēku izvērtēšana tiek veikta pēc vienotas metodoloģijas.

Kad būs zināmi cilvēku individuālo vajadzību izvērtējuma rezultāti, visas reģiona pašvaldības kopīgi plānos, kā izvietot jaunos sociālos pakalpojumus, lai tie būtu ērti pieejami cilvēkiem, bet lieki nedublētos. Katrā pašvaldībā nav nepieciešams radīt visus pakalpojumu veidus, tāpēc pašvaldībām plānošanas posmā cieši jāsadarbojas.

5) Kad plānošana būs pabeigta, pašvaldības varēs celt vai pielāgot pakalpojuma sniegšanai nepieciešamās ēkas un telpas.

6) Jau šobrīd pašvaldības var sākt piedāvāt atelpas brīža un aprūpes pakalpojumus ģimenēm, kurās aug bērni ar funkcionāliem traucējumiem.

Jauno iespēju kopsavilkums

Lai visi bērni varētu augt ģimenē vai tai pietuvinātā vidē:

- Lielāks finansiālais atbalsts adoptētājiem, aizbildņiem, audžuģimenēm
- Specializētās audžuģimenes
- Nelielas iestādes, kur kopā dzīvo ne vairāk par astoņiem bērniem (līdzīgi kā SOS bērnu ciemati)
- Jauniešu mājas bērniem, kas drīz sasniegt pilngadību

Lai bērni ar funkcionāliem traucējumiem var dzīvot pilnvērtīgu dzīvi:

- Atelpas brīža pakalpojums
- Sociālās rehabilitācijas pakalpojumi
- Aprūpes pakalpojums

Lai pieaugušie ar garīga rakstura traucējumiem var iekļauties sabiedrībā un dzīvot neatkarīgu dzīvi:

- Grupu mājas/ dzīvokļi
- Specializētās darbnīcas Dienas aprūpes centri
- Aprūpe mājās
- Īslaicīgās sociālās aprūpes pakalpojumi
- Speciālistu konsultācijas un individuālais atbalsts
- Atbalsta grupas un grupu nodarbības
- Sociālie mentori
- Atbalsta personas pakalpojums
- Atbalsts darba devējiem, kas izvēlas ņemt darbā cilvēkus ar garīga rakstura traucējumiem
- Sociālā uzņēmējdarbība